

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору педагогічних наук, професору
Бахмат Наталії Валеріївни

РЕЦЕНЗІЯ

Рецензента Опалюк Тетяни Леонідівни, доктора педагогічних наук,
професора, декана факультету спеціальної освіти, психології та соціальної
роботи Кам'янець-подільського національного університету імені Івана Огієнка
на дисертаційну роботу Валько Тетяни Ігорівни
«Особливості формування уявлень про сім'ю у підлітків
з інтелектуальними порушеннями»,
подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта\Педагогіка»
за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність дисертаційної роботи. У межах сучасного освітнього простору одним із завдань спеціальної освіти є формування соціальної компетентності учнів та їх підготовка до самостійного сімейного життя. Вирішенню цих завдань в умовах спеціальних закладів освіти сприяє цілеспрямоване формування уявлень про майбутню сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, на що і спрямоване дисертаційне дослідження Валько Тетяни Ігорівни.

Структура, зміст дисертації та основні здобутки автора. У дисертаційній роботі Тетяни Ігорівни здійснено теоретичний аналіз педагогічних, психологічних та соціальних теорій з метою визначення стану розробленості проблеми формування уявлень про сім'ю у підлітків з

інтелектуальними порушеннями та перспективних напрямів її вирішення. Зокрема обґрунтовано сутність поняття «уявлення про сім'ю», розкрито їх структуру, охарактеризовано особливості розвитку формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, вивчено стан розробленості проблеми у різних типах закладів у теорії та практиці спеціальної освіти. Автором здійснено систематизацію, порівняння та узагальнення наукових даних у галузі загальної та спеціальної освіти з проблеми наукового пошуку; здійснено аналіз програмних та нормативно-правових документів у галузі освіти з метою обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження.

Водночас, у межах дисертації особливо значущим є експериментальне вивчення уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються у різних типах закладів. Дисертанткою розроблено методику всебічного емпіричного дослідження особливостей уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, у якій реалізовано низку завдань, а саме: з'ясувати особливості уявлень підлітків про сімейно-шлюбні стосунки та про власну майбутню сім'ю; виявити вплив рівня інтелектуального розвитку та типу закладу на формування уявлень у підлітків про сім'ю; вивчити роль батьківського впливу на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; визначити компетентність педагогічного персоналу навчального закладу щодо формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; дослідити стан сімейної реалізації випускників спеціальних закладів освіти.

Визначальним досягненням у межах дисертаційної роботи є дослідження досвіду сімейної реалізації випускників спеціальних закладів освіти, який підтверджує важливе педагогічне та соціальне значення вирішення проблеми ефективного формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями. Узагальнений порівняльний аналіз сформованості уявлень про сім'ю підлітків з нормотиповим розвитком та легким ступенем інтелектуального порушення дав можливість побачити суттєві відмінності. У більшості учнів з нормотиповим розвитком знання про сімейно-шлюбні відносини та уявлення про власне майбутнє сімейне життя повні, узагальнені та

стійкі. Для підлітків з інтелектуальними порушеннями характерні неповні та поверхові знання про інститут сім'ї; уявлення про власну майбутню сім'ю, її рольову структуру, господарсько-побутові відносини, особливості емоційного взаємозв'язку між подружжям фрагментарні, нестійкі та неузагальнені; уявлення про образи майбутніх чоловіка і дружини та про себе в якості сім'янина розмиті, звужені та фрагментарні. Водночас, порівняння двох категорій підлітків, які мають однаковий рівень інтелектуального розвитку, але різний досвід виховання у батьківській родині і тип закладу в якому навчаються вказує на необхідність диференційованого підходу, що дало змогу Тетяні Ігорівні необхідні наукові висновки та і розробити програмне забезпечення формування уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Здобутком автора є те, що нею розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено програму формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються у різних типах закладів. Результати впровадження запропонованої програми засвідчили її ефективність та доцільність застосування у спеціальних закладах освіти. Експериментальна перевірка показала, що середній показник високого рівня сформованості уявлень про майбутню сім'ю учнів з експериментальної групи на 24 % (статистично достовірно) перевищив відповідні дані у підлітків з контрольної групи. Важливим досягненням є обґрунтування ефективності рольової гри як ефективного методу формування уявлень про сімейне життя, що дозволяє комплексно і системно застосувати методи усвідомлення сімейних цінностей (бесіда, розповідь, приклад, переконання, навіювання); методи організації діяльності та формування досвіду поведінки (доручення, вимога, та включення учнів у різні види фізичної активності); методи стимулювання діяльності й поведінки (заохочення й покарання); інтерактивні методи виховання, які можуть частково взаємодоповнюватися і поєднуватися під час організації рольової гри. Апробація результатів формувального експерименту відбулась у 6-ти областях України: Хмельницькій, Дніпропетровській, Чернівецькій, Київській, Тернопільській, Вінницькій.

Ступінь новизни наукових результатів дисертації. Дисертанткою вперше: узагальнено чинники, які впливають на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; здійснено диференційоване порівняння уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються в різних типах закладів; розроблено критерії та показники визначення рівнів уявлень про сім'ю у підлітків; досліджено стан сімейної реалізації дорослих випускників з інтелектуальними порушеннями; доведено ефективність рольової гри як ефективного засобу формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; розроблено та експериментально апробовано педагогічне забезпечення формування уявлень про майбутню сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями.

Практична цінність результатів дослідження. Автором дисертаційного дослідження розроблено методику дослідження уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями та диференційованого педагогічного забезпечення формування уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями. Результати наукового дослідження можуть бути використані психолого-педагогічним персоналом закладів спеціальної та інклюзивної освіти, батьками підлітків з інтелектуальними порушеннями під час їх підготовки до самостійного сімейного життя, під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників та з метою подальших наукових досліджень.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Результати проведеного дослідження представлено у 22 наукових працях, із них: 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 18 публікацій апробаційного характеру.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертації на унікальність не виявлено ознак порушення академічної доброчесності, елементів фабрикації та фальсифікації. Тетяна Ігорівна вказала покликання на свої наукові публікації, публікації інших авторів, нормативні документи та інші джерела.

Зауваження та рекомендації. Даючи загалом позитивну оцінку, висловлюємо певні зауваження та побажання:

1. У третьому розділі було б доречно окреслити труднощі, які виникають у підлітків з інтелектуальними порушеннями під час організації рольової гри та шляхи їх подолання.

2. Програма формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями потребує уточнення вікової категорії учнів, для якої вона розроблена.

3. На нашу думку робота тільки б виграла, якби б у ній не мали місце окремі стилістичні помилки.

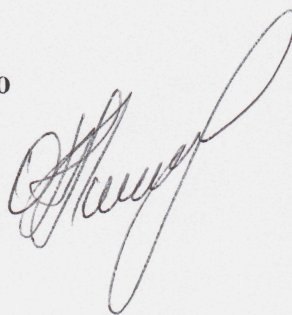
Акцентуємо увагу на тому, що висловлені зауваження жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Валько Т.І. «Формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Робота виконана на високому фаховому рівні, поставлену мету реалізовано. Вважаємо, що дисертація Валько Тетяни Ігорівни є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати: здійснено теоретичний аналіз наукових джерел із проблеми формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями, на підставі чого визначити сутність та структуру уявлень про сім'ю учнів з нормотиповим розвитком та інтелектуальними порушеннями; розроблено адаптовану до досліджуваного контингенту методiku експериментального дослідження та визначити чинники формування уявлень про сім'ю; досліджено особливості уявлень про сім'ю підлітків з інтелектуальними порушеннями, які навчаються у різних типах закладів; визначено роль батьківського та педагогічного впливу на формування уявлень про сім'ю у підлітків з інтелектуальними порушеннями; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено диференційоване педагогічне забезпечення формування уявлень про сім'ю у підлітків, які навчаються у різних типах закладів. Отримані результати у цілому є суттєвими для подальших наукових досліджень у представленому напрямі. Усе це засвідчує високий рівень підготовки автора.

За актуальністю та змістом дисертаційне дослідження Валько Тетяни Ігорівни відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. №44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 016 Спеціальна освіта.

Рецензент:

**доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету спеціальної освіти,
психології та соціальної роботи
Кам'янець-подільського національного
університету імені Івана Огієнка**

Тетяна ОПАЛЮК

